

BIZNES JARAYONLARINI BOSHQARISHDA FIKRLASH-DIZAYNINING XUSUSIYATLAR

Masharipova Lobar Iskandar qizi

Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti To'rtko'l fakulteti

2-kurs talabasi

Kalit so'zlar: Biznes jarayoni; biznes jarayonlarini ishlab chiqish; fikrlash dizayni haqida tushuncha; dizayinni fikrlash yondashuvining muhim elementi

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqola Bugungi kunda biznes jarayonlarni loyihalash har bir biznesni tashkil etishning zamonaviy yondashuvning asosi bo'lib xizmat qilmoqda, uning eng muhim yo'nalishlaridan biri reinjiningdir. Reinjining asosiy maqsadi zamonaviy innovatsion texnologiyalardan foydalangan holda tashkilot boshqaruv tizimini tubdan yangilash tushuniladi. Biznes faoliyatini tahlil qilish va baholashda, korxonaning kelajagini belgilashda biznes jarayonlari loyihalash muhim rol o'ynaydi. Loyihalash -bu maxsus metodologiya yordamida voqelikni aks ettirish jarayoni. Maqolada biznes jarayonlarini loyihalashning asosiy yondashuvlari, usullari va vositalari haqida fikr yuritdik va muallif xulosa va takliflarini shakllantirildi.

Mavjud biznes jarayonlari oqimini tushunish ularning samaradorligi va sifatini baholash imkonini beradi va biznesni qo'llab-quvvatlovchi IT infratuzilmasini rivojlantirish uchun zarurdir. Har qanday biznes tizimi moliyaviy boshqaruv, ishlab chiqarish, sotish kabi funktsiyalarga ega bo'lishi kerak. Zamonaviy boshqaruv tizimi har bir rahbardan fikrlash dizayniga ega bo'lishini talab qiladi.

Fikrlash dizaynining an'anaviy fikrlashdan asosiy farqi tanqidiy tahlil emas, balki jarayonga ijodiy yondashuv bo'lib, kuzatilmagan g'oyalar muammoni hal etishning eng yaxshi yo'lini namoyon etishi mumkin. Dizayn muammoni hal qilishdir. Dizayner -muammoni hal qiluvchi shaxs. Muammoni hal qilish, samarali yechim topish uchun avvalom bor tadqiqot o'tkazish va muammoni aniq belgilab olish, so'ngra asosiy e'tiborni muayyan asosiy narsaga qaratish, g'oyalar ishlab chiqish va ularning orasida eng yaxshilarini tanlab olish va sinovdan o'tkazish zarur.

Fikrlash dizayni doimo birinchi o'ringa foydalanuvchi so'rovlarini qo'yadi va faqat shundan keyingina texnik amalga oshirish imkoniyatlari va iqtisodiy imkoniyatlarga e'tibor qaratiladi.

Biznes jarayonlarini tahlil qilishning o'zi etarli emas. Bu masalada eng muhimi to'g'rilik, lekin ayni paytda tavsifning soddaligi. Boshlash uchun birlik jarayonining nomi aniq shakllantirilishi kerak. Bu sizga tushunishga yordam beradi uning asosiy xarakteristikalari, bajarilish mantig'i va ishlab chiqarish faoliyatining umumiy zanjiridagi o'rni.

Biznes-jarayonlarni modellashtirish jarayonning egasi va uning borishini nazorat qilish tizimini ko'rsatmasdan turib amalga oshirib bo'lmaydi. Buning uchun tavsifda ishni ishlab chiqarishning standart shartlarini qayd etish va keyingi havolaga o'tkaziladigan hujjatlarni ro'yxatga olish kerak.

Dizayn tafakkuri g'oyasi Herbert Simon tomonidan 1969 yilda "Sun'iy fanlar" kitobida bayon qilingan. Keyinchalik u Stenford Universitetining olimlari tomonidan ishlab chiqilgan va dizayn tafakkuri g'oyasini ilgari suradigan Stenford Dizayn Instituti yoki d.school ga asos slogan. Biznes-jarayonlari – bu keskin raqobat kurashining oqibati bo'lib, korxonada faoliyatini samaradorligi va unumdorligini oshirishning vositasi bo'lgan ko'p bilimlarni talab qiluvchi innovatsion texnologiyalarni tadbiq etishni talab qiladi.

Biznes injiniringi – bu kompaniya tomonidan o'z maqsadlariga mos ravishda biznesni loyihalash uchun foydalaniladigan yondashuvlar va usullar to'plamidir¹. Biznes – jarayonlar bu biror korxonada uning uhim faoliyat ko'rsatkichlarini sezilarli yaxshilash maqsadida ish jarayonlarini to'la ro'yxatdan o'tqazish, tahlil qilish va qayta tashkillashtirish.

Biznes jarayon– iste'molchi uchun ma'lum bir qiymatga ega bo'lgan, bir maqsadga yo'naltirilgan o'zaro bog'langan faoliyat turlarining majmuasidir. Biznes jarayonlar - bu mijozlar uchun mahsulotlar yoki xizmatlar yaratishga asoslangan yo'nalish bo'lib, o'zida tadbirlar va vazifalarni mujassamlashtiradi. Faoliyatni grafik ko'rinishda tasvirlash uchun biznes – jarayon blok–sxemalaridan foydalaniladi.

Sizning biznesingiz juda kichik bo'lsa, biznes jarayonlarini boshqarish nisbatan oson. Kundalik vazifalarni bajaradigan idorada faqat bir nechta odam bo'lishi mumkin va har bir kishi katta rasmni qat'iy ko'rib chiqadi. Bu holat sizning o'sishingiz bilan o'zgaradi. Bir vaqtlar bir kishi tomonidan bajarilgan vazifalar to'satdan bir nechta bo'limlar o'rtasida topshiriladi. Odamlar bir-birlarining harakatlarini takrorlaydilar, vazifalar yoriqlardan yiqilib tushadi va odamlar xato qilishlari uchun katta imkoniyatlar mavjud. Biznes-reja ishlab chiqilgandan so'ng, tashkilot nomi va rahbarining familiyasi bilan sarlavha varag'i yoziladi, loyihaning mohiyati qisqacha yoziladi, xarajatlarni qoplash muddati, shuningdek, ushbu biznes

kim tomonidan va qachon amalga oshiriladi reja ishlab chiqilgan, keyin siz maqsadlarni, maqsadlarga erishish yo'llarini, biznesni rivojlantirish uchun zarur bo'lgan vositalarni sozlashingiz osonroq bo'ladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Germaniyalik tadbirkor, tashkilotlar uchun menejment va axborot texnologiyalari bo'yicha mutaxassis, Saar universiteti professori August-Wilhelm Scheer so'zlariga ko'ra: "Natijaning yagona tabiiy yoki qiymat mezoni bilan tavsiflangan ish ketma-ketligi. Biznes jarayonining bir qismi bo'lgan ish biznes jarayonining bosqichi" deb ataladi [3], [12].

Biznes jarayoni haqida amerikalik tadbirkor Michael Martin Hammer "Birgalikda mijoz uchun qimmatli natijani beradigan o'zaro bog'liq harakatlarning uyushgan to'plami. Bu erda jarayon bitta harakat emas, balki harakatlar majmuasi" deb taxmin qilinadi [4]

Yana bir manbada biznes jarayoni to'g'risida quyidagi fikrini bildirilgan "Biznes-jarayon — bu sizning tashkilotingizdagi odamlar aniq maqsadga erishish uchun amalga oshiradigan bir qator qadamlardir. Ushbu qadamlar ko'p marta takrorlanadi, ko'pincha ko'p odamlar va odatda standartlashtirilgan tarzda. Deyarli har qanday narsa — ta'tilga chiqish huquqini berishdan tortib, tibbiy xodimlar shoshilinch tibbiy yordam xonasida amalga oshiradigan tartibni baholashga qadar — bu ish jarayoniga aylanadi" [5].

TAHLIL VA NATIJALAR

Ko'pgina kompaniyalar o'z biznes jarayonlarni loyihalashtirishda bizneslarini tashkil yetishning eski usullarini qayta ko'rib chiqishga, zamonaviy texnologiyalardan foydalangan holda yangi biznes jarayonlarini qurishga harakat qilmoqdalar.

Biznes jarayonlarni loyihalash -bu iste'molchiga zarur bo'lgan mahsulot yoki xizmatni yaratish bilan yakunlangan kompaniyaning ichki faoliyatining bog'langan majmui [14].

Har qanday tashkilot faoliyatini tuzishda muhim qadam bu biznes jarayonlarni to'g'ri loyihalash, taqsimlash va tasniflashdir. Mahsulot yoki xizmatning qo'shimcha qiymatini olish bilan bog'liq holda asosiy va qo'llab-quvvatlovchi jarayonlar ajratiladi. Birinchisi-qo'shimcha qiymat-tashkilotning asosiy faoliyatini tashkil yetuvchi va daromad keltiradigan tovarlar ishlab chiqarishga yoki xizmatlar ko'rsatishga qaratilgan. Ikkinchisi iste'molchi uchun mahsulot yoki xizmatga qiymat qo'shmaydi, balki ularning qiymatini oshiradi. Ular kompaniya faoliyati uchun zarur

bo'lib, asosiy biznes-jarayonlarni amalga oshirishni qo'llab-quvvatlashga mo'ljallangan.

Biznes jarayonlarni loyihalashga zamonaviy yondashuvning asosi biznes-jarayonlar muhandisligi bo'lib, uning eng muhim yo'nalishi reinjiniring hisoblanadi.

Reinjiniring deganda "kompaniyalar faoliyatining eng muhim ko'rsatkichlari — narx, sifat va sur'atni tubdan yaxshilashga erishish uchun biznes jarayonlarini tubdan qayta ko'rib chiqish va qayta loyihalash" tushuniladi" [15].

XULOSA VA TAKLIFLAR

Biznes-jarayonlar har qanday sohada muassasa va biznesni samarali boshqarish uchun asosdir. Biznes jarayoni loyihalash sizga ish ketma-ketligini tavsiflash, ishtirokchilar o'rtasida rollarni taqsimlash va muayyan ishlarni bajarish uchun mas'ul shaxslarni tayinlash imkonini beradi. Kompaniya jarayonlarini samarali boshqarish uchun biznes jarayonlarini loyihalashtirish va rivojlantirish zarur.

So'nggi paytlarda tashkilotlarda biznes jarayonlarini loyihalashtirish va reinjiniring qilishning roli oshdi, ularning iqtisodiy faoliyat natijalariga ta'siri haqida ko'plab izlanishlar olib borilmoqda, biz xam ushbu o'tkazilgan o'rganish natijasida quyidagi xulosalar va takliflarni ishlan chiqishga imkon berdi:

1. Biznes jarayonlari har qanday sohada korxonalarini samarali boshqarish uchun asosdir. Biznes-jarayon loyihalash sizga ishlarning ketma-ketligini va ularni amalga oshirish uchun mas'ul bo'lgan ishtirokchilarning rollarini aniq tavsiflashga imkon beradi. Samarali boshqaruv uchun biznes jarayonlarini to'g'ri tashkil yetish va loyihalash kerak.

2. Axborot tobora ko'proq har qanday tashkilot samaradorligini oshirish uchun eng muhim manbaga aylanib bormoqda. Dizayn masalalariga kompleks, tizimli yondashuvga asoslangan eng yangi axborot texnologiyalarini ishlab chiqmasdan va joriy qilmasdan, zamonaviy tashkilotlarda loyihalash va boshqarish funksiyalarini o'z vaqtida va sifatli bajarilishini ta'minlash mumkin emas.

3. So'nggi paytlarda muassasalarining biznes jarayonlarini loyihalashtirish va optimallashtirishga intilishi ortdi. Bu iste'molchilarning umidlari va raqobatining faol o'sishi, shuningdek, zamonaviy kompyuter texnologiyalaridan foydalangan holda muassasalarining salohiyatini va samaradorligini oshirish imkoniyatlarining mavjudligi bilan bog'liq. Axborot texnologiyalari nafaqat dizayn jarayonini o'z vaqtida optimallashtirishga, balki modelni yaratishga ham imkon beradi, uning

yordamida ushbu jarayonning turli xil variantlarini ko'rish va ulardan eng istiqboli va samaralilarini tanlash mumkin bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022 — 2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni, 28.01.2022 yildagi PF-60-son.

2. Роздольская, И. В., & Исманов, И. Н. (2020). Развитие цифровой корпоративной культуры как важного инструмента стратегического развития организации. In Развитие экономической науки в условиях формирования глобального цифрового общества (pp. 24-29).

3. Индустрия 4.0: от прорывной бизнес-модели к автоматизации бизнес-процессов : учебник / А. В. Шеер ; пер. с англ. О. А. Виниченко, Д. В. Стефановского ; под науч. ред. Д. В. Стефановского. — Москва : Издательский дом "Дело" РАНХиГС, 2020. — 72 с.

4. Реинжиниринг корпорации: манифест революции в бизнесе / М. Хаммер, Дж. Чампи / Пер. с англ. Ю.Е.Корнилович. - М. : Манн, Иванов и Фербер, 2006.

5. <https://uz1.financieremedia.com/what-is-business-process-management-1126>

6. Shodiyev T.Sh., Ishnazarov A.I., Boltayeva L.R., Hakimov T.X., Ro'zmetova N.Sh., Mo'minova M.A., Nurullayeva Sh.T. "Biznes-jarayonlarini modellashtirish" (O'quv qo'llanma) -T.: TDIU, 2006. -175 b.